

Некоректна оцінка ресурсів природного капіталу давала довготривалу можливість багатьом країнам світу за рахунок його значної експлуатації досягати високої норми окупності доповнюючого його рукотворного капіталу. Це призвело до істотного виснаження природного капіталу. Однак зараз необхідно зробити належні висновки з помилкової економічної політики природокористування і в процесі господарського життя, настроюватись на зниження норми окупності рукотворного капіталу, які мають бути еквівалентними, на нашу думку, до біофізичних норм існування природного капіталу.

Отже, можна зробити такі висновки:

1. Відсутність ефективного механізму реалізації Концепції сталого розвитку зумовлена, перш за все, неадекватним трактуванням теоретичною економікою категорії "природний капітал" та його просторово-біофізичних функцій у довіклі.
2. Сутність екологічної збалансованості економіки полягає в одночасному забезпеченні стійкого відтворення факторів виробничої функції економіки і факторів збереження процесів обміну в біосфері.
3. Ноосферний підхід до формування ЕЗЕ розглядає її в соціоекологічній площині, тобто тісно пов'язаною з потоками енергії, речовини, інформації, що надходять з довкілля. Цей новий підхід дав змогу об'єднати предмет макроекономічних досліджень з просторово-економічним моделюванням функцій споживання природного капіталу, що сприятиме досягненню не лише економічного, а й екологічного добробуту в довготерміновій перспективі.

Література

1. Гринів Л.С. Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії. – Львів: ЛНУ, 2001. – 240 с.
 2. Дейлі Т. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку. – К.: Інтелсфера, 2002. – 295 с.
 3. Мельник Л.Т. Фундаментальные основы развития. – Сумы: Университетская книга, 2003.
-

УДК 330.342.911:330.151 Доц. Я.В. Кульчицький, канд. екон. наук – УкрДЛТУ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИОКРЕМЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНИХ ВІДНОСИН У СИСТЕМІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Досліджуються методологічні передумови виокремлення соціально-екологічних відносин у системі суспільних відносин. Обґрунтовано думку про необхідність на порозі ХХІ ст. утвердження теоретичної дефініції "соціально-екологічні суспільні відносини", що зумовить відповідні зміни на практиці.

Ключові слова: еколого-економічна система, екологічна свідомість, екологічна культура, соціально-екологічні суспільні відносини.

Methodological preconditions choose socially-ecological relations in system of social relations

In article investigate the methodological preconditions choose of socially-ecological relations in system of social relations. Author substantiate thought about necessity on the threshold of XXI a. use of theoretical definition "socially-ecological social relations", that will condition the suitable changes in practice.

Keywords: ecological-economic system, ecological consciousness, ecological culture, socially-ecological social relations.

Людство сьогодні переживає якісно новий етап у розвитку своїх взаємовідносин з природним світом. Численні свідчення кризової ситуації у системі "людина-природа", виникнення і загострення внаслідок стрімкого зростання антропогенного впливу на природу проблем в економічній і політичній сферах існування суспільства зумовлюють необхідність формування нового ставлення людства до довкілля, нових принципів взаємодії з ним. Як слушно зазначає відомий учений Ю. Туниця, "єдина ідеологія, яка існуватиме до того часу, доки існуватиме життя на Землі – ідеологія екологічного імперативу..." [4].

Актуалізація екологічних проблем на порозі ХХІ ст. характеризується зростанням кількості інструментів екологічної політики, які використовуються для економічного захисту навколишнього природного середовища. У цьому контексті конструктивною видається позиція відомого дослідника І. Синякевича, котрий переконливо обґрунтовує принципи формування системи інструментів екологічної політики: трансформування зовнішніх негативних екологічних ефектів у внутрішні; інтеграції обов'язкових інструментів екологічної політики з добровільними; інтеграції інструментів екологічної політики з інструментами інших політик; пріоритетності інструментів екологічної політики, що забезпечують національну екологічну безпеку; ранжирування інструментів екологічної політики; трансформування інструментів економічної політики в інструменти екологічної політики [3].

На порозі ХХІ ст. соціальні і природні аспекти життя людини повинні розглядатися у нерозривній єдності. Як слушно зазначають А. Панфілов та І. Сосунова, не керуючи соціальними процесами, суспільство може зробити навколишнє середовище непридатним для існування людини, а не оздоровлюючи довкілля – може викликати до життя руйнівні соціальні процеси, які здатні перервати розвиток цивілізації [1, с. 30]. Посилення антропогенного впливу на природу, зростання технологічних можливостей людства визначає необхідність свідомого конституювання категорії соціально-екологічних суспільних відносин. Це дасть змогу відобразити у теорії реальне існування цього виду суспільних відносин для того, щоб у подальшому свідомо впливати на їх розвиток та формування.

До розуміння необхідності конституювання у системі суспільних відносин такого їх специфічного виду, як соціально-екологічні, впритул підійшли деякі із зарубіжних науковців. Так, американський дослідник Р. Парк показав залежність соціальних процесів від умов середовища існування лю-

дини та вплив цих процесів на зміни у природі. Це сприяло зміцненню системного погляду на суспільство у його єдності з природою [2, с. 51]. Р. Парк запропонував таку ієрархію суспільних відносин: екологічний порядок – економічний порядок – політичний порядок – соціальний порядок. Попри істотну відмінність у термінології, вчений фактично обґрунтовує необхідність виокремлення екологічних суспільних відносин, адже, за його розумінням, екологічний порядок виступає природною основою всіх суспільних відносин, вихідною умовою функціонування і розвитку суспільства, умовою його виживання [2, с. 54]. Ми повністю погоджуємося з Р. Парком, коли він стверджує: "Екологічна криза має системний характер. Вона свідчить про досягнення суспільством критичної точки у розвитку системи власних відносин і відносин системи із зовнішнім середовищем" [2, с. 46]. Безперечно, дослідження витоків цієї кризи, можливих умов запобігання перетворення її на катастрофу передбачає поєднання в одній теорії екологічних та економічних аспектів. Унаочненням такого поєднання і є, на нашу думку, спроба конституювання соціально-екологічних суспільних відносин.

Опосередковано правомірність виокремлення екологічних відносин визнає Т. Ящук, зазначаючи, що "загроза основам існування суспільства, виникнення глобальних проблем, пов'язаних з технічним прогресом, спонукають сьогодні вчених порушувати питання про техніко-економічний розвиток як пройдений передовими індустріальними суспільствами етап історичного процесу. Існує думка, що вирішення цими суспільствами технічних проблем забезпечує їм можливість переходу до удосконалення культури та суспільних відносин" [5, с. 524]. Спробою саме такого удосконалення і є, на наше переконання, пропозиція доповнити існуючі уявлення про систему суспільних відносин таким нетрадиційним їх видом, як соціально-екологічні.

На нашу думку, соціально-екологічні відносини є специфічним видом суспільних відносин, який виникає між суб'єктами екологічної діяльності у процесі свідомого перетворення природного світу. Доповнюючи наведене визначення, зазначимо, що під суспільними відносинами ми пропонуємо розуміти взаємодію соціальних суб'єктів стосовно визначених цінностей, норм та настанов. За такої позиції суспільні відносини обумовлюються людською діяльністю і є формою її здійснення. У свою чергу, суспільні відносини здійснюють зворотний вплив, визначаючи характер і спрямування діяльності. Такий підхід дає змогу дати більш розгорнуте і уточнене визначення соціально-екологічних суспільних відносин як таких, що складаються між суб'єктами суспільного життя у процесі свідомого перетворення природного світу (екологічної діяльності), що у свою чергу, значною мірою визначається системою цінностей, яка притаманна тій чи іншій формі екологічної свідомості (антропо- чи екоцентристській). Екологічна свідомість, з характерною для неї системою цінностей, визначає змістовні характеристики екологічної культури. Усвідомлення і запобігання екологічного ризику (невизначеності щодо можливих наслідків перетворення природи на засадах відповідальності) є одним з вирішальних чинників формування екологічної культури сучасного суспільства. Ідея про соціально-екологічні відносини певною мірою допов-

нює і змінює традиційні уявлення про суспільство. За запропонованого підходу соціальна система розглядається як елемент глобальної екосистеми.

На наше переконання, хоча соціально-екологічні суспільні відносини і невіддільні від екологічної діяльності, але зв'язок між ними не має автоматичного характеру. Екологічні відносини не існують самі по собі, вони виникають, змінюються і вдосконалюються разом з діяльністю, з перетворенням природи. Щільний зв'язок між екологічними відносинами і природоперетворювальною діяльністю не означає їхньої тотожності. Екологічні відносини не зводяться до будь-якої природоперетворювальної діяльності, виступаючи скоріше як зв'язок, який виконує поєднувальну роль у процесі освоєння природи.

У проблемі взаємин між людиною і природою можна виділити два аспекти: матеріальний та духовний. На нашу думку, перший унаочнюється екологічною діяльністю, другий екологічною культурою, сформованою на засадах певної системи цінностей, які виявляються в антропо- чи екоцентристській свідомості. Основу духовного забезпечення екологічної діяльності становить система антропо- або екоцентристських цінностей, які засвоєні свідомістю суб'єктів цієї діяльності і у сукупності визначають характеристики відповідного типу екологічної культури.

Соціально-екологічні суспільні відносини розгортаються через взаємодію суб'єктів екологічної діяльності з приводу свідомого перетворення природного середовища. Для аналізу такого типу відносин необхідно насамперед виявити специфіку світоглядних цінностей, які зумовлюють характер цієї взаємодії. У цьому розумінні соціально-екологічні суспільні відносини є своєрідною суспільною програмою з перетворення природи через здійснення екологічної діяльності, спрямування якої визначається екологічною свідомістю.

Особливість екологічних відносин як регулятора природо-перетворювальної поведінки людей полягає у тому, що в них зосереджений весь досвід попередніх поколінь взаємодії людства з природою. Донедавна у західній культурі це був досвід протистояння і постійної боротьби, і лише нині внаслідок різкого зростання негативних наслідків антропогенного впливу, людство усвідомлює необхідність співпраці та співіснування з природою. У цьому розумінні екологічні відносини виконують функцію соціального регулятора, поєднують людей, спрямовують і санкціонують їх природо-перетворювальну активність.

Соціально-екологічні суспільні відносини як загальні зв'язки, які організують, або, інакше, поєднують більшу частину населення, істотні сторони його екологічної діяльності, впливають з суспільно необхідних потреб у природокористуванні. Екологічні відносини, з одного боку, є організуючими чинниками щодо екологічної діяльності людей по задоволенню їх потреб в освоєнні природного світу і рекреації, визначаються цими потребами й змінюються разом з ними. З іншого боку, суто споживацьке ставлення до довкілля у кінцевому підсумку призводить до знищення природних ресурсів і, таким чином, зменшує потенційні можливості природного світу щодо задоволення життєвих потреб людей. Як це не парадоксально на перший погляд, але надвitalьна система цінностей (тобто така, що не пов'язана безпосе-

редньо із задоволенням життєвих потреб), врешті-решт виявляється найбільш корисною навіть виходячи з прагматичних уявлень.

Екологічні відносини прогресивні тоді, коли вони сполучені з екологічними потребами більшості населення, підвищенням рівня його екологічної безпеки. Вважаємо за необхідне зауважити, що під екологічними потребами маються на увазі справжні, глобальні потреби, які не обмежуються мінливими вимогами сьогодення, а пов'язані із збереженням природного світу у всьому розмаїтті його проявів. За такого розуміння екологічних потреб долається суперечність між необхідністю переорієнтації суспільної свідомості на екоцентристську систему цінностей і розумінням соціальних потреб як одного з чинників формування суспільних відносин.

Характер суспільних відносин завжди визначає суть та конкретні історичні форми ставлення суспільства до природи. Використання поняття моралі для характеристики таких форм цілком закономірне. На наш погляд, вплив моральних чинників, зокрема, відповідальності, на наслідки процесів перетворення природи є визначальним. А отже, внаслідок стрімкого зростання технологічної могутності людини, посилюється роль особистої та групової відповідальності, вплив відповідальності на формування соціально-екологічних суспільних відносин постіндустріальної доби. Нині, на початку третього тисячоліття, категорія відповідальності повинна ґрунтуватися на онтологічному підході – відповідальності за буття взагалі. Адже, як свідчить досвід ХХ ст., дуже небагато еколого-економічних систем можуть повною мірою претендувати на відповідність цій важливій вимозі. У цьому контексті варто підкреслити, що економічний парадигмальний дискурс передбачає заміну імперативу "життя" імперативом "гідного життя". Водночас "евристика страху" повинна змінитися на "евристику впевненості і стабільності". Таким чином, цивілізаційний вектор сучасних еколого-економічних систем, а також парадигма прогресу містять ідею "відповідальної" економіки.

Проблема конститування соціально-екологічних суспільних відносин не повинна зводитись до декларацій щодо необхідності їх теоретичного виокремлення. Власне кажучи, будь-який вид суспільних відносин здійснює реальний вплив на суспільний розвиток лише за умови його інституціоналізації, тобто, по-перше, створення і функціонування соціальних інститутів, які зосереджують у собі функції регулювання певною сферою суспільного життя, а по-друге, – засвоєння суспільним загалом певної системи норм та настанов. Процес інституціоналізації соціально-екологічних відносин знаходиться нині у початковому стані. Звичайно, питаннями природокористування і охорони природи переймаються відповідні структури державного управління, однак, за нашими спостереженнями, спрямування їхньої діяльності орієнтоване насамперед на отримання сьогоденного зиску, маючи всі ознаки переважання антропоцентристської системи цінностей. На наше переконання, це свідчить про переважно антропоцентристську орієнтацію сучасної суспільної свідомості, а отже, й про те, що відчайдушні заклики науковців щодо визнання самоцінності природного світу поки що часто виявляються марними. Проте позитивним є той факт, що все більшої популярності, особливо серед мо-

лоді та прогресивної громадськості України й світу набуває гасло "Збережемо природу для прийдешніх поколінь".

На відміну від конституювання соціально-екологічних відносин на теоретичному рівні, практичне впровадження нового типу відносин можливе шляхом утвердження у суспільній свідомості екоцентристських цінностей, формування у суспільстві відповідної екологічної культури, яка визначатиме спрямування природоперетворювальної діяльності у XXI ст.

Підсумовуючи, хочемо наголосити, що соціально-екологічні суспільні відносини є рівноправною складовою системи суспільних відносин, оскільки відповідають основним критеріям, за якими виокремлюються типи суспільних відносин: наявність окремої сфери діяльності, специфічних потреб, інтересів та цінностей. Отже, для конституювання категорії "соціально-екологічні суспільні відносини" існують достатні методологічні передумови.

Формування змістовних характеристик екологічної діяльності, визначення її спрямування і наслідків відбувається в умовах суперечності між вимогами підвищення економічної ефективності виробництва і потребами збереження довкілля. Ця суперечність на порозі XXI ст. має вирішуватись на основі засвоєння суспільною та індивідуальною свідомістю екоцентристської системи цінностей, згідно з якою природні утворення є самоцінними незалежно від ступеня їх корисності для людини.

Література

1. Панфилов А.А., Сосунова И.А. Государственная экологическая политика: узловые проблемы формирования// Социально-политический журнал. – 1997, № 6. – С. 28-37.
2. Парк Р.З. Человеческая экология// Рабочие тетради по истории социологии. Классики современной теоретической социологии. – Рига. – 1992, вып. 1. – С. 42-57.
3. Синякевич І. Концепція щодо формування системи інструментів національної екологічної політики// Економіка України. – 2002, № 7. – С. 70-73.
4. Туниця Ю.Ю. Екологічна Конституція Землі. Ідея. Концепція. Проблеми. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – С. 7.
5. Філософія. Курс лекцій/ За ред. І. Бичка. – К.: Либідь, 1993. – 576 с.

УДК 349.6

Доц. Л.І. Максимів, канд. екон. наук – УкрДЛТУ

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ: ЕКОЛОГІЧНИЙ І СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Аналізуються підходи до формування системи розширеного бухгалтерського обліку з доповненням його екологічним і соціальним аспектами. Подаються пропозиції щодо формування цілісної системи екологічно орієнтованого бухгалтерського обліку та контролінгу на оперативному, тактичному та стратегічному рівнях.

Ключові слова: фінансовий облік, управлінський облік, екологічний облік, соціальний облік, контролінг.

Doc. L.I. Maksymiv – USUFWT

Innovative Approaches in Accounting: Environmental and Social Aspects

Various approaches to the formation of an extensive accounting system which takes into consideration the environmental and social aspects of accounting practices were